

Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка
Навчально-науковий інститут історії, права та міжнародних відносин
Кафедра всесвітньої історії, міжнародних відносин та методики навчання
історичних дисциплін

ЗАТВЕРДЖУЮ
Директор НН інституту історії, права
та міжнародних відносин
 Олександр ЖУКОВ
«28» серпня 2025 р.

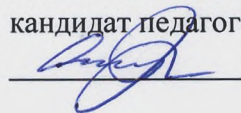
**РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
ІСТОРІЯ СЕРЕДНЬОВІЧНОГО СХОДУ**

**Галузь знань 03 Гуманітарні науки
Спеціальність 032 Історія та археологія
Освітньо-професійна програма Історія та археологія**

**Перший (бакалаврський) рівень вищої освіти
Мова навчання українська**

Погоджено науково-методичною
комісією НН інституту історії, права та
міжнародних відносин
«28» серпня 2025 р.

Голова Світлана МОЦАК,
кандидат педагогічних наук, доцент

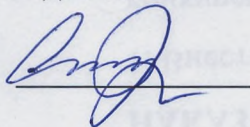
Розробник:

Горобець І.В., кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії, міжнародних відносин та методики навчання історичних дисциплін

Робоча програма розглянута і схвалена на засіданні кафедри всесвітньої історії, міжнародних відносин та методики навчання історичних дисциплін
Протокол № 1 від «27» серпня 2025 р.

Завідувач кафедри

Моцак С.І., к. пед. н., доцент, завідувач кафедри всесвітньої історії, міжнародних відносин та методики навчання історичних дисциплін

ІНСТИТУТ

ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ
САМОРКНИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

1. Мета вивчення навчальної дисципліни

Навчальна дисципліна «Історія Середньовічного Сходу» є історичною дисципліною. Предметом вивчення навчальної дисципліни є вивчення соціально-економічних, політичних процесів, які відбувалися в країнах Азії та Африки в період середніх віків.

Навчальна дисципліна «Історія Середньовічного Сходу» входить до переліку нормативних компонентів освітньо-професійної програми (цикл професійної підготовки).

Навчальна дисципліна спрямована на формування визначеної освітньо-професійною програмою **інтегральної компетентності**:

ІК 1. Здатність розв'язувати спеціалізовані задачі й практичні проблеми в галузі історії та археології або у процесі навчання, здійснювати аналіз історичних явищ і подій, що передбачає застосування теорій та методів історичної науки і характеризується комплексністю та невизначеністю умов.

Навчальна дисципліна спрямована на формування таких визначених освітньо-професійною програмою **загальних компетентностей**:

ЗК 1. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

ЗК 2. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

ЗК 3. Здатність до абстрактного мислення, аналізу і синтезу.

ЗК 4. Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово.

ЗК 7. Здатність виявляти, ставити та вирішувати проблеми.

ЗК 8. Здатність застосовувати знання в практичних ситуаціях.

ЗК 9. Здатність бути критичним і самокритичним.

ЗК 10. Здатність працювати в команді.

Навчальна дисципліна спрямована на формування таких визначених освітньо-професійною програмою **спеціальних компетентностей**:

СК 1. Усвідомлення взаємозв'язку між фактами, подіями, явищами і процесами в минулому та сучасності.

СК 3. Усвідомлення соціальних функцій історика, розуміння можливості використання історії для досягнення політичних цілей, в тому числі наслідків зловживання історією.

СК 4. Здатність використовувати у професійній діяльності наукові праці та інформаційно-довідкові видання (бібліографічні довідники, путівники до архівних фондів, архівні описи тощо), сучасні інформаційно-пошукові системи.

- СК 5.** Здатність відшукувати необхідні для освітньої та наукової діяльності історичні джерела (архівні та опубліковані документи, етнографічні, картографічні матеріали, музейні експонати, археологічні артефакти і т. п.).
- СК 6.** Здатність використовувати релевантні методи опрацювання історичних та археологічних джерел, зокрема інструментарій спеціальних історичних дисциплін, а також сучасні інформаційні технології для обробки історичних даних.
- СК 7.** Здатність використовувати фахові знання та професійні навички для виявлення, охорони та популяризації історико-культурної спадщини.
- СК 9.** Здатність працювати з історичними текстами і документами, коментувати, анотувати їх відповідно до певних критеріїв; презентувати і обговорювати результати наукових досліджень.
- СК 10.** Здатність вільно оперувати спеціальною термінологією.
- СК 13.** Здатність аналізувати події і процеси національної історії у загальноєвропейському та загальносвітовому контекстах.
- СК 14.** Здатність використовувати у фаховій діяльності знання з гуманітарних дисциплін, вміння аналізувати, оцінювати і прогнозувати політичні, економічні, культурні й соціальні події та явища.

2. Передумови для вивчення дисципліни

Виходячи з методологічних та пропедевтичних функцій дисципліни «Історія Середньовічного Сходу» її вивченню передуює опанування інших навчальних дисциплін. Таких: «Історія країн Центральної та Східної Європи», «Історія Стародавнього Світу», «Історія України». Знання, отримані в результаті вивчення курсу «Історія Середньовічного Сходу», можуть бути використані надалі під час вивчення дисциплін: «Історія середніх віків», «Нова історія країн Європи та Америки».

3. Результати навчання за дисципліною

- ПРН 1.** Знати найважливіші факти історичного минулого українського народу і історії людства загалом, а також мати більш глибокі знання про певний історичний період або проблему.
- ПРН 2.** Розуміти контекст і причини відповідних історичних подій та використовувати ці знання у професійній діяльності.
- ПРН 3.** Знати основні підходи до вивчення вітчизняної та світової історії, принципи і методи історичного пізнання, основні типи і види історичних джерел.
- ПРН 4.** Володіти понятійно-категоріальним апаратом історичної науки, професійно оперувати науковими термінами, прийнятими у фаховому середовищі.
- ПРН 5.** Вміти працювати з письмовими, речовими, етнографічними, усними, архівними та іншими історичними джерелами.

- ПРН 6.** Виявляти взаємозв'язки між процесами у минулому та на сучасному етапі, аналізувати суспільні процеси в історії України у контексті європейської та світової історії.
- ПРН 7.** Розуміти і виявляти відмінності в історіописанні, поглядах на минуле представників різних епох та у різних контекстах.
- ПРН 11.** Здійснювати аналіз ситуацій з урахуванням історичного контексту та/або історичних передумов.
- ПРН 12.** Здійснювати комунікацію з професійних питань з представниками наукових, громадських, релігійних і національно-культурних організацій і спільнот.
- ПРН 13.** Розуміти загальні та специфічні риси історичного розвитку різних регіонів України, Європи та світу, фактори, що зумовлюють різноманіття культур та національних спільнот, ефективно співпрацювати з носіями різних історичних та культурних цінностей.
- ПРН 15.** Аналізувати та пояснювати суспільні явища, процеси й тенденції у державі та світі, концепцію сталого розвитку людства.

4. Критерії оцінювання результатів навчання

Розподіл балів

Поточний контроль								Разом	Загальна сума
Розділ 1								70	100
T 1.1	T 1.2	T 1.3	T 1.4	T 1.5	T 1.6	T 1.7	T 1.8		
Поточний контроль									
9	9	9	9	9	9	8	8		
Контроль самостійної роботи									
4	4	4	4	4	4	3	3	30	

4.1. Критерії оцінювання видів роботи для поточного контролю

Під час оцінювання результатів навчання застосовується накопичувальна бально-рейтингова система, що передбачає оцінювання якості виконання студентами всіх видів аудиторної та позааудиторної навчальної діяльності, спрямованих на опанування навчального навантаження шляхом поточного та підсумкового контролю. Система оцінювання курсу реалізується згідно з критеріями оцінювання навчальних досягнень студентів під час відвідування лекцій, участі у семінарах, виконання тестових завдань та виконання інших видів самостійної роботи.

Поточний контроль у 1 семестрі складається з таких компонентів:

- **70 балів:** участь у *семінарах* – підготовка аналітичних звітів та доповідей і пред'явлення результатів в аудиторії у вигляді усних відповідей,

участь в обговоренні семінарських питань / дискусіях, виконання практичних завдань, виконання завдань тестового контролю.

- **30 балів:** опрацювання теоретичного матеріалу, виконання індивідуальних завдань, підготування рефератів, есе тощо).

Разом – **100 балів.**

Оцінювання результатів аудиторної роботи здійснюється за наступними критеріями (у 1 семестрі відповідно):

БАЛИ	ПОЯСНЕННЯ
5	Здобувач вищої освіти відповідає на всі питання семінарського заняття, розкриває зміст загальнотеоретичних категорій, що підлягають засвоєнню при вивченні теми; визначає та правильно інтерпретує історичні явища та процеси; виконує всі завдання, може правильно визначати спільні та відмінні риси понять, які складають предмет аналізу; висловлює і обґрунтовує власну думку щодо предмету заняття, наводить аргументи на її підтвердження, що ґрунтуються на системному знанні теоретичних положень і практики. Під час заняття продемонстрована активність та ініціативність.
4	Здобувач вищої освіти відповідає на всі питання семінарського заняття, розкриває зміст загальнотеоретичних категорій, що підлягають засвоєнню при вивченні теми; визначає та в цілому правильно інтерпретує конституційні явища та процеси; виконує завдання, однак допускає неточності; може визначати спільні та відмінні риси понять, які складають предмет порівняльного аналізу; висловлює власну думку щодо предмету заняття, наводить аргументи на її підтвердження, що ґрунтуються на положеннях підручників і навчальних посібників з «Історії середніх віків країн Азії та Африки», окремих прикладах з практики історії. Під час заняття продемонстрована ініціативність.
3	Здобувач вищої освіти дає відповіді на питання семінарського заняття, відтворює дефініції та пояснює зміст загальнотеоретичних категорій, що підлягають засвоєнню при вивченні теми; визначає, проте неточно інтерпретує історичні явища та процеси; завдання виконує з неістотними помилками; може визначати спільні та відмінні риси понять, які складають предмет аналізу, допускаючи незначні помилки.
2	Здобувач вищої освіти дає відповіді на більшість питань семінарського заняття, відтворює дефініції загальнотеоретичних категорій, що підлягають засвоєнню при вивченні теми; лише називає історичні явища та процеси; завдання виконує з неістотними помилками; не може визначати спільні та відмінні риси понять, які складають предмет порівняльного аналізу, називаючи при цьому їх ознаки.
1	Здобувач вищої освіти не готовий до заняття, не відповідає на питання, що винесені на розгляд, з труднощами виконує завдання, допускаючи змістовні помилки, невпевнено відтворює терміни і поняття, що розглядалися під час заняття.
0	Відсутність на занятті

4.2 Критерії оцінювання рівня теоретичної та практичної підготовки студента для підсумкового контролю з дисципліни (екзамен)

Бали	Рівень	Оцінка	Критерії оцінювання
21-25	A	Відмінно	Оцінка виставляється за правильну, ґрунтовну та повну відповідь, самостійне наведення адекватних прикладів до теоретичного матеріалу, творче висвітлення проблем та якісне виконання практичного завдання.
16-20	B	Добре	Оцінка виставляється за правильну, але недостатньо розгорнуту та ґрунтовну відповідь, самостійне наведення адекватних прикладів до теоретичного матеріалу, нетворче висвітлення проблем та не зовсім якісне виконання практичного завдання.
11-15	C		Оцінка виставляється за правильну, але недостатньо розгорнуту та ґрунтовну відповідь, наведення з певною допомогою викладача адекватних прикладів до теоретичного матеріалу, нетворче висвітлення проблем, виконання практичного завдання з окремими негрубими помилками.
6-10	D	Задовільно	Оцінка виставляється за в основному правильну відповідь, яка проте відзначається порушенням логіки викладу, неаргументованим висвітленням проблем, помилками у наведенні прикладів до теоретичного матеріалу та недостатньо якісним виконанням практичного завдання.
1-5	E		Оцінка виставляється за в основному правильну відповідь, яка містить певні негрубі помилки, відзначається порушенням логіки викладу, неаргументованим висвітленням проблем, помилками у наведенні прикладів до теоретичного матеріалу та недостатньо якісним і неповним виконанням практичного завдання
0	FX	Незадовільно	Оцінка виставляється за неправильну, неповну відповідь, відсутність міцних

			знань з питань курсу, за неякісне виконання практичного завдання.
--	--	--	---

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою
		для екзамену, заліку, курсового проекту (роботи), практики
90 – 100	A	відмінно
82 - 89	B	добре
74 - 81	C	
64 - 73	D	задовільно
60 - 63	E	
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання
1 - 34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

В Університеті передбачено можливість перезарахування результатів неформальної та/або інформальної освіти відповідно до Положення про порядок визнання результатів навчання у неформальній та/або інформальній освіті у Сумському державному педагогічному університеті імені А.С.Макаренка (<https://sspu.edu.ua/universitytet/edusci/normatyvno-pravova-baza>).

5. Засоби діагностики результатів навчання

Засобами оцінювання та методами демонстрування результатів навчання дисципліни «Історія Середньовічного Сходу» можуть бути:

- усний контроль. Усний контроль здійснюється шляхом індивідуального і фронтального опитування. При індивідуальному опитуванні викладач ставить перед здобувачем вищої освіти декілька запитань, при фронтальному – серію логічно пов'язаних між собою питань перед усією аудиторією;

- письмовий контроль. Здійснюється за допомогою письмових робіт, які можуть бути короткочасними (15-20 хв.) і протягом усього заняття. Письмовий контроль відрізняється також глибиною діагностики (поверховий зріз чи ґрунтовний аналіз);

- тестовий контроль. Тести – спеціальні завдання, виконання (чи невиконання) яких вказує на наявність (або відсутність) у здобувача вищої освіти певних знань, умінь.

- підготовка доповідей, есе, презентацій. Передбачає виконання

здобувачами вищої освіти різних форм завдань.

Особлива увага при опануванні змісту навчальної дисципліни приділяється запобіганню порушенню академічної доброчесності та забезпечення довіри до результатів освітнього процесу та освітньої діяльності, розумінню здобувачами вищої освіти значення академічної доброчесності та наслідків недотримання її постулатів.

Питання для підсумкового контролю:

1. Середньовічний Схід як особливий тип людського суспільства.
2. Хронологічні та географічні межі афро-азійського середньовіччя.
3. Основні культурно-господарські зони середньовічного афро-азійського регіону.
4. Великий Євразійський Степ в перших століттях нової ери. Етап родоплемінних вождівств. Протодержавні утворення Великого Степу.
5. Історичний розвиток Великого Степу до початку XIII ст. Особливості кочових цивілізацій.
6. Монгольські племена в XI – на початку XIII ст. Утворення Монгольської держави.
7. Монгольські завоювання у XIII ст. та їх наслідки. Золота Орда.
8. Монголія після епохи «великих завоювань». Ойратське ханство.
9. Китайське суспільство наприкінці II – у III століттях.
10. Імперія Цзінь (280–316) – перша загальнокитайська середньовічна держава. Виникнення державної надільної системи.
11. Імперія Суй. Формування ідеологій китайсько-конфуціанського націоналізму.
12. Всекитайська імперія при перших Танах. У Цзетянь (У-Хоу) і проголошення імперії Чжоу.
13. Трансформація китайського суспільства при останніх Танах (VIII – початок X ст.).
14. Китай в період династії Сун. «Сунський економічний бум».
15. Китай під владою монголів. Повстання «червоних пов'язок».
16. Розвиток китайської державності в епоху імперії Мін. Реформи Чжу Юаньчжана (кінець XIV ст.) та Чжана Цзюйчжана (друга половина XVI ст.).
17. Соціальні конфлікти в Китаї у XVI – першій половині XVII ст. Селянська війна Лі Цзичена.
18. Маньчжурське завоювання Китаю та його наслідки.
19. Японія в ранньому середньовіччі (III – середина VII ст.). Епоха Ямато.
20. Японське суспільство в другій половині VII – IX ст. Нарська монархія.
21. Японія в кінці IX – XI ст. Правління Фудзіваря. Зародження бусі (самурайського стану).
22. Японія у XIII ст. Диктатура Тайра.
23. Японія періоду Камакурського сьогунату (1192–1333). Кодекс законів «Дзьоей сікімоку».

24. Японія в епоху «двох династій». Державно-політична система в період сьогунату Муроматі.
25. Токугавський сьогунат (Едо) та перехід Японії до політики самоізоляції.
26. Індія на початку середньовіччя. Особливості етнічної історії Індостану.
27. Північна та Центральна Індія у III-VII ст. Криза індійського буддизму.
28. Політична історія Південної Індії до кінця XIII ст.
29. Общинно-кастова система ранньосередньовічної Індії.
30. «Індуїстська революція» та її наслідки.
31. Делійський султанат: суспільно-політичний та соціально-економічний розвиток.
32. Держави Південної Індії у XIV-XVI ст.
33. Імперія Великих моголів (1526–1605 рр.). Реформи Акбара.
34. Імперія Великих моголів у XVII – на початку XVIII ст.
35. Особливості природного-географічного положення та етнічної історії середньовічної Індонезії.
36. Розвиток державотворчих процесів в Нусантарі на початку середньовіччя. Таласократична імперія Шривіджая.
37. Індонезія в X–XIV ст. Криза поліетнічних держав.
38. Початок мусульманської епохи в історії Нусантари. Малаккський султанат.
39. Нусантара від середини XVI до середини XVIII ст. Європейська експансія до Індонезії.
40. Середній Схід на початку нашої ери. Етнічна історія персів–зороастрійців.
41. Держава Сасанідів (Еран-шахр) у III–VII ст. Хосрова I Ануширвана.
42. Середня Азія та мусульманський Іран з кінця IX до початку XI ст. Держави Саманідів та Газневідів.
43. Сельджуцьке панування в Ірані.
44. Середня Азія наприкінці XII – на початку XIII ст. Держава хорезмшахів.
45. Середня Азія та Іран під владою монголів. Держава Хулагуїдів.
46. Держава Тимура і Тимуридів (1370–1500 рр.).
47. Іран в XVI – на початку XVIII ст. Держава Сефевідів.
48. Зародження та розвиток державності в узбеків. Середня Азія у XVII ст.
49. Доісламська Аравія: особливості географічного положення, етнічне обличчя арабського світу, господарська діяльність, релігійна ситуація.
50. Розвиток державотворчих процесів в Аравії на початку середньовіччя.
51. Виникнення ісламу. Основи ідеології раннього мусульманства. Мухаммед.
52. Об'єднання Аравії. Виникнення ранньоарабської держави.
53. Арабо-мусульманська держава до середини VII ст. Арабські завоювання.
54. Халіфат Омейядів (Дамаський халіфат).
55. Халіфат Аббасидів (Багдадський халіфат).
56. Мала Азія в XI-XII ст. Конійський сельджуцький султанат. Анатолійські бейліки.
57. Утворення та розвиток османської військово-експансіоністської держави. Турецькі завоювання XIV – першої половини XV ст.
58. Падіння Константинополя. Створення та розквіт Османської імперії.
59. Ослаблення турецької могутності та занепад Оттоманської Порту.

60. Ісмаїлітський халіфат Фатімідів у Північній Африці (910–1171).
61. Айюбіди і мамлюки в середньовічній історії Єгипту.
62. Розвиток традицій арабо-мусульманської державності в середньовічному Магрибі (західна частина Північної Африки).
63. Андалусія (мусульманська Іспанія) (середина VIII – кінець XV ст.).
64. «Чорна Африка» в середні віки: природно-кліматичні зони та географічне районування.
65. Соціальні та політичні структури середньовічної Африки. Основні причини глобального відставання «Чорного континенту».
66. Східна Африка. Держави Аксум та Нубія. Ефіопське царство.
67. Міста-держави східного узбережжя Африки в епоху середньовіччя.
68. Західний Судан: Гана, Малі, Сонгаї.
69. Центральний Судан: Канем, Борну.
70. Екваторіальна Африка. Державні утворення Міжозер'я і басейну річки Конго.
71. Південна Африка та Мадагаскар. Держава Мономотапа та державні утворення на Мадагаскарі.
72. Проникнення європейських держав в Африку і початок работоргівлі. Колоніальна експансія Португалії.
73. Корея на початку середньовіччя. «Епоха Трицарства».
74. Створення об'єднаної незалежної Корейської держави. Епоха «Великого Сілла».
75. Возз'єднання Кореї у 935 р. Держава Корьо (920–1392). Вторгнення монголів.
76. Корея в пізньому середньовіччі. Держава Чосон.
77. Становлення в'єтнамської державності на початку середньовіччя. В'єтнам під владою Китаю.
78. Розбудова в'єтської державності у X ст. Держава Дайв'єт в XI–XIV ст.
79. Держава Дайв'єт після Мінської агресії (від середини XV до кінця XVII ст.)
80. Етнічна історія Індокитаю та перші державні утворення на півострові (перші держави кхмерів, бірманців та монів).
81. Імперія Камбуджадеша (кінець IX ст. – 1434 р.) – наймогутніша держава середньовічного Індокитаю.
82. Бірманські держави Паган та Таунгу.
83. Розвиток тайської державності: князівство Сукхотай, держави Аютія та Сіам. Самоізоляція Таїланду.
84. Тибет («Дах світу») на початку середньовіччя. Тибетська імперія.
85. Тибет в період політичної анархії. Тангутська держава.
86. Зародження і поширення ламаїзму в Тибеті. Виникнення теократичної держави далай-лам.
87. Шрі-Ланка (Цейлон) на початку середньовіччя. Розвиток сингальської державності у III–XI ст.
88. Сингальська держава з кінця XI до початку XIII ст. Реформи Паракрамабаху.

89. Етнополітичний розкол цейлонської держави на початку XIII ст. Особливості політичного та соціально-економічного розвитку до початку XVI ст.

90. Шрі-Ланка в умовах португальської та голландської колоніальної експансії.

6. Програма навчальної дисципліни

Програма навчальної дисципліни «Історія Середньовічного Сходу» складається з одного розділу, в якому, в цілому висвітлюють основні події історії країн Азії та Африки середніх віків.

Розділ 1. Цивілізаційний розвиток Великого Євразійського Степу, Далекого Сходу та «Чорної Африки», Південна, Передня (Західна) Азія та ісламські держави Північної Африки і Піренейського півострова в середні віки.

7. Інформаційний зміст навчальної дисципліни

7.1. Тематичні розділи

Розділ 1 Цивілізаційний розвиток Великого Євразійського Степу, Далекого Сходу та «Чорної Африки», Південна, Передня (Західна) Азія та ісламські держави Північної Африки і Піренейського півострова в середні віки.

Тема 1.1. Вступна лекція: Середньовічний Схід у всесвітній історії. Загальна характеристика. Великий Євразійський Степ. Номади Великого Степу в середньовічній історії. Утворення та розвиток монгольської імперії.

Сучасний зміст історичного поняття «Схід». Середньовічний Схід у загальній типології людських цивілізацій. Східний і західний шлях розвитку людського суспільства.

Середньовічний Схід як соціоісторичне поняття. Проблеми феодалізму на Сході.

Хронологічні та географічні межі Середньовічного Сходу. Розвиток б сходовознавства (орієнталістики) в Україні. А. Кримський. А. Ковалевський

Природно-кліматичні та географічні умови Великого Євразійського Степу. Кочівники середньовіччя в цивілізаційному розвитку. Степ на початку середньовіччя. Хунни і сянбійці. Державотворчі процеси в сянбійському суспільстві. Кули. Стосунки номадів Великого Євразійського Степу з

китайською імперією Цзінь. Каганат жужанів. Формування орди як форми кочової державності. Великий каганат тюрк-ютів. Західний каганат тюрк-ютів. Східний тюркський каганат. Хозарський каганат. Каганат кок-тюрків. Уйгурський каганат. Держава Бохай. Киданська держава. Особливості державного устрою Чжурженської імперії Цзінь.

Господарство і суспільний устрій монгольських племен до початку XII ст. Утворення монгольської орди. Чингіз-хан. Золота Орда. Причини успіхів монгольських завоювань.

Монголія після епохи «великих завоювань». Держава маньчжурів. Створення імперії Цин. Ойратське (Джунгарське) ханство.

Тема 1.2. Тибет. Географічне положення та природно-кліматичні умови. Далекосхідні цивілізації середньовіччя. Китайська імперія у XIII–XVII ст. (від монгольського до маньчжурського завоювання). Китай у XVI–XVII ст.

Етнічна історія Тибету. Регіон Тибету на початку середньовіччя. Тибетська імперія. Держава тангутів. Період політичної анархії. Становлення ламаїзму. Теократична держава далай-лам. Занепад тибетської державності. «Піднебесна імперія» («Тян Ся») з III по XIII ст. Китайське суспільство наприкінці II – у III століттях. Географічне положення та природні умови середньовічного Китаю. «Епоха трьох царств». Імперія Цзінь – перша всекитайська середньовічна держава. Китай у IV–VI ст. Втрата загальнокитайської державної єдності. Об'єднання Китаю в кінці VI ст. Династія Суй (581–618). Китайська імперія в часи династії Тан (618–907). Розквіт імперії за перших Танів (618–690). Скасування династії Тан і проголошення династії Чжоу (690–705). У Цзетянь. Відродження та трансформація танської держави у VIII – на початку X ст. Китайське суспільство у X–XIII ст. Епоха «п'яти династій і десяти царств» в історії Китаю (907–960).

Китай в період династії Сун (960–1127). «Сунський економічний бум». Натиск кочівників на китайську імперію у XII – на початку XIII ст. Утвердження династії Цзінь (1115–1127) та династії Південна Сун (1127–1279).

Китай під владою монголів. Імперія Юань (1279–1386). Формування державно-політичної та адміністративної системи монголо-китайської імперії Юань. Боротьба китайців проти загарбників. Таємне товариство «Білого Лотоса» та загони «червоних пов'язок».

Китайська імперія періоду династії Мін (1368–1644). Державна організація імперії та посилення централізації влади. Зовнішня політика імперії Мін. Економічне життя (аграрні відносини, ремесло, поява мануфактур, торгівля). Об'єднання маньчжурських племен та їх боротьба з мінською імперією. Маньчжурське завоювання Китаю.

Особливості соціально-економічного розвитку. Розвиток науки і культури. Перші проникнення європейців на китайську територію. Економічна стагнація. Реформи Чжан Цзюйчжена. Конфуціанська академія Дуньлінь. Маньчжурська імперія Цзінь. Мінсько-маньчжурське протистояння. Заворушення та повстання

першої половини XVII ст. Лі Цзичен. Маньчжурське завоювання та його наслідки.

Тема 1.3. Корея і В'єтнам у III-XVII ст. Корея у IV-XVII ст. Південно-Східна Азія в середні віки. Індокитай.

Природно-кліматичні умови і люди «Країни вранішньої свіжості». Етногенез корейського народу. Корейський етнос в середні віки. «Епоха трицарства» (IV-VII ст.) Політичне об'єднання країни. Держава «Велика Сілла» (VIII-IX ст.). Держава Когурьо (920-1329). Завоювання Кореї монголами. Держава Чосон в XIV-XV ст. Вторгнення маньчжурів.

В'єтнам у III-XVII ст. Географічне положення та природно-кліматичні умови. В'єтський середньовічний етнос. Період китайського панування у В'єтнамі. Держава Дайков'єт. Держава Дайв'єт. Держава Дайну. Мінська агресія та її наслідки. Відновлення та політичний розпад держави Дайв'єт. В'єтнам на межі середньовіччя і нового часу.

Геополітичне становище і природно-кліматичні умови. Початок середньовіччя в регіоні. Перші держави кхмерів та бірманомовних народів. Камбуджадеша. Етногенез бірманців. Держава Паган. Етногенез тайців. Держава Сукхотаї. Держава Аютія. Держава Тунгу. Держава Сіам. Самоізоляція Таїланду.

Нусантара («Країни Південних морів»). Природно-кліматичні умови та географічне положення. Етнічна карта Нусантари в середні віки. Держава Шривіджая. Держава Ранній Матарам (Хелін). Держава Сінгхасарі. Держава Маджапахіт. Проникнення ісламу. Малакський султанат. Держава Пізній Матарам. Європейська експансія. Утворення «Нідерландської Індії». Південно-Східна Азія на межі середньовіччя і нового часу.

Тема 1.4. Ранньосередньовічна Японія (до сьогунів: III-XII ст.). Японія епохи сьогунату (кінець XII-XVII ст.).

Особливості японського середньовічного етносу. Японія у III-VII ст. Утворення та розвиток ранньосередньовічної держави. Переворот Тайка. «Великі реформи» Тайка. Кодекс законів Тайхорьо. Японія в період Нарської монархії: соціально-економічний розвиток та політичне життя. Рід Фудзівара. Японське суспільство у IX – першій половині XI ст. Встановлення системи секкан і розвиток сьоен. Японія в другій половині XI-XII ст.: зміни соціальної структури. Поява соціального стану бусі (самурайства). Правління інсей. Міжусобні війни 1156–1192 рр. Встановлення влади сьогуна.

Сьогунат Камакура-бакуфу. Встановлення системи сьогунату та її державна організація. Прихід до влади роду Ходзьо. Кодекс законів «Дзьоей сікімоку («Кодекс років Дзьоей») 1232 р. Монгольські вторгнення та їх соціально-політичні наслідки. Загострення внутрішніх міжусобиць на початку XIV ст. Позбавлення влади Ходзьо. «Реставрація Кемму» (1333–1336).

Сьогунат Асікага (Муроматі бакуфу) (1336–1573). Війна «Південної та Північної династії» (1336-1392). «Смута років Онін». Суспільна ситуація

наприкінці XV – першій половині XVI ст. «Селянське питання». Японія в другій половині XVI – на початку XVII ст. Боротьба за політичне об'єднання країни (1573-1603). Ода Нобунага і Тойотомі Хідейосі. Сьогунат Токугава (Едо бакуфу) (1603 – до початку XVIII ст.). Завершення політичного об'єднання Японії. Встановлення абсолютистського режиму. Політика самоізоляції. Соціально-економічний розвиток. Початок занепаду.

Тема 1.5. Цивілізації «Чорної Африки» в середні віки. Країни і народи Судану в епоху середньовіччя. Східна та Південна Африка в середні віки.

Природно-кліматичні умови та географічне районування «Чорної Африки». Особливості історичного розвитку регіону. Причини глобального цивілізаційного відставання «Чорної Африки» в епоху середньовіччя. Країни і народи Судану. Західний Судан на початку середньовіччя. Середньовічні держави Західного Судану: Гана, Малі, Сонгаї. Центральний Судан на початку середніх віків. Канем. Борну.

Північно-Східна Африка на початку середньовіччя. Держава Аксум. Нубія. Ефіопське царство. Християнська імперія в Ефіопії. Міста-держави східного узбережжя Африки: етнічний склад населення і державний устрій. Домінування арабів та прихід португальців. Екваторіальна та Південна Африка. Етно-мовна карта регіону. Особливості цивілізаційних процесів та поява перших державних утворень. Держави Міжозер'я. Буганда. «Царство» Конго. Цивілізаційний розвиток Південної Африки в епоху середньовіччя. Мономотапа. Особливості культури Зімбабве.

Північно-Східна Африка на початку середньовіччя. Держава Аксум. Нубія. Ефіопське царство. Християнська імперія в Ефіопії. Міста-держави східного узбережжя Африки: етнічний склад населення і державний устрій. Домінування арабів та прихід португальців. Екваторіальна та Південна Африка. Етно-мовна карта регіону. Особливості цивілізаційних процесів та поява перших державних утворень. Держави Міжозер'я. Буганда. «Царство» Конго. Цивілізаційний розвиток Південної Африки в епоху середньовіччя. Мономотапа. Особливості культури Зімбабве.

Тема 1.6. Особливості індійського середньовіччя. Індія під владою мусульманських правителів (XIII – початок XVIII ст.). Індія в період існування імперії Великих Моголів.

Індія у IV–XIII ст.: суспільний лад і політичне життя. Середньовічна Індія. Індія на початку середньовіччя: культурногосподарські зони, природно-кліматичні умови, етнічна карта Індостану. Характерні риси індійської середньовічної цивілізації. Варново-кастова система організації індійського середньовічного суспільства. Політичний розвиток Північної та Центральної Індії в III-VII ст. Північна Індія за часів імперії Гуптів та Харші. Криза

індійського буддизму. Політична історія Декану (Південної Індії) до кінця XIII ст. Держави Чалук'ів і Паллавів. Імперії Раштракутів і Чолів. Індуїзм в соціально-політичній історії Індії. «Індуїстська революція». Північна Індія перед ісламським завоюванням.

Делійський султанат (1206-1526). Передумови утворення султанату. Державно-політичний устрій, суспільно-політичний та соціально-економічний розвиток султанату в період другої-п'ятої династій. Держави Південної Індії в XIV–XVI ст. Султанат Бахманідів. Гуджаратський султанат. Південноіндійська держава Віджаянагар. Правління Кришнадевараї (1509–1529).

Географічне положення та природні умови середньовічного Цейлону (Шрі-Ланки). Етногенез ланкійців. Середньовічний етнос сингалів. Шрі-Ланка на початку середньовіччя. Агресія Чолів і занепад сингальської держави. Розгром Чолів і відновлення сингальської держави. Тамільська інтервенція. Ліквідація загальноланкійської державності. Етнополітичний розкол острівної держави. Ланкійські держави сингалів і тамілів у XIII–XV ст. Португальська колоніальна експансія в Цейлоні. Колоніальні голландсько-португальські війни. Цейлон на межі середньовіччя і нового часу.

Політична ситуація в країні до середини XVI ст. Прихід до влади Бабура і утвердження династії моголів. Запровадження системи джагірів. Діяльність Хумаюна. Реформи Шер-шаха. Період політичних міжусобиць, боротьба моголів і сурів за владу. Правління Акбара. Відродження імперії Великих Моголів. Могольські завоювання в Індії. Державний устрій і система управління імперією. Аграрні відносини, розвиток ремесла і торгівлі. Соціальні протести – сікхіз. Реформи Акбара. Правління Джахангіра. Стосунки з європейцями. Індія на межі XVII–XVIII ст.

Тема 1.7. Іранське суспільство і держава епохи Сасанідів (Еран-шахр). Мусульманський Іран та Середня Азія в IX–XIV ст.

Іран в XV – першій половині XVII ст. Середній Схід після Тимуридів. Арабо-мусульманська цивілізація. Арабо-мусульманські халіфати 661–945 рр. Ісламські держави Північної Африки та Піренейського півострова.

Територіальні межі та природно-кліматичні умови регіону. Середньовічний етнос персів-зороастрійців. Іран на початку середньовіччя. Становлення і розвиток ранньосасанідської держави (III-V ст.). Боротьба з Римом та маніхейством. Шапура I і створення централізованої держави. Імперія Сасанідів у IV-V ст. Диктатура маздактів. Еран-шахр за часів правління Хосрова I Ануширвана. Релігійні течії в Еран-шахрі. Держава Сасанідів у VI–VII ст. та її крах.

Середня Азія до ісламського завоювання. Роль земель Согду у міжнародних відносинах регіону. Держава Саманідів. Формування новоперської народності. Держава Газневідів. Султанат Сельджуків. Сельджуцькі завоювання. Держава хорезмшахів. Початок монгольського

завоювання Західної Азії. Середня Азія під владою монголів. Держава Хулагуїдів. Держава Тимура і Тимуридів.

Тюрко-перська держава Сефевідів. Реформи Аббаса I Мірзи («Великого»). Іран середини XVII ст. Початок колоніального проникнення європейських держав. Етногенез узбеків. Середня Азія на порозі нового часу.

Ранньосередньовічна Аравія і утворення держави у арабів. Геополітичне становище Аравійського півострова. Природно-кліматичні умови Аравії. Етнічна історія середньовічної Аравії. Особливості господарської діяльності арабів. Соціально-економічний та культурний розвиток Півночі і Півдня аравійського півострова. Початок середньовіччя в арабській історії. Аравія до ісламу: основні осередки державотворення. Релігійна ситуація напередодні появи ісламу. Зародження ісламу. Муххамед (570–632). Утворення загальноарабської держави. Арабські завоювання і становлення мусульманського світу.

Арабо-мусульманський халіфат за правління перших («праведних») халіфів. Халіфи Абу Бекра та Омар ібн аль-Хаттаб. Арабо-візантійське та арабо-іранське протистояння. Халіфство Османа та протистояння з Омейядами. Арабські завоювання і становлення мусульманського світу. Дамаський халіфат Омейядів. Суніти, шиїти, хараджити. Державно-політичний та соціально-економічний устрій. Криза режиму халіфів Дамаска. Розвиток арабської держави в епоху Аббасидів (Багдадський халіфат). Державно-політичний та соціально-економічний устрій. Багдадський халіфат за часів правління Харуна ар-Рашида. «Політична карта» Халіфату. Внутрішні конфлікти. Зовнішня політика. Арабські завоювання. Феномен арабо-ісламської культури. Розпад і крах халіфату Аббасидів.

Особливості розвитку ісламських суспільств після розпаду Багдадського халіфату. Ісламські держави Північної Африки. Держава Ідрісидів. Держава Альморавідів. Держава Альмохадів. Мусульманська Іспанія (Андалусія). Держава Саадидів. Створення держави Алауїтів (Філарідів). Марокко на схилі середньовіччя. Хрестові походи і мусульманський Схід. Держава Айюбів. Аладін. Халіфат Фатімідів. Політико-релігійний розкол. Держава нізаритів (неоісмаїлітів). Султанат мамлюків в Єгипті. Турецькі завоювання.

Тема 1.8. Тюрки в XIV–XVII ст. Утворення та розвиток Османської імперії. . Османська імперія у XVI–XVII ст. Середньовічний Схід напередодні нового часу

Геополітичне становище та природно-кліматичні умови Малої Азії. Конійський султанат сельджуків. Тюркизація Малої Азії. Османський бейлік. Етногенез турків-османів. Середньовічний турецький (османський) етнос. Виникнення держави турків-османів. Експансія Туреччини у XIV ст. Результати турецьких завоювань. Агресія Тимура та розпад Османської держави. Відродження єдиної Турецької держави. Султан Мурад II. Завоювання турками Константинополя та ствердження турків на європейському континенті.

«Золотий вік» Османів. Перетворення Туреччини на імперію. Формування світової держави. Турецькі завоювання за часів Селіма I. Сулейман I Пишний Кануні. Новий етап військово-територіальної експансії. Європейська політика Туреччини. Турки-османи в Північному Причорномор'ї. Суспільно-політичний устрій і економічний розвиток Османської імперії. Законодавчі акти Сулеймана I.

Початок занепаду. Державний релігійно-політичний апартеїд в Османській імперії. Боротьба народів проти османського панування. Період «зупинки». Османська імперія в другій половині XVI-XVII ст.: ослаблення і занепад могутності.

Основні здобутки «східних цивілізацій» на схилі середньовіччя. Початок стагнації політичних, економічних і соціальних структур афро-азійського регіону. Східні суспільства в умовах результатів Великих географічних відкриттів, революції цін, глобалізації світових ринків та початку масових колоніальних захоплень європейців. Особливості глобальної кризи середньовічного Сходу на межі XVII–XVIII ст. Основні тенденції соціально-економічного та суспільно–політичного розвитку Східної та Західної цивілізації на межі XVII–XVIII ст.

7.2. Структура та обсяг навчальної дисципліни

Назви розділів і тем	Кількість годин					
	Денна форма					
	Усього	у тому числі				
Лекції		Практ.	Лабор.	Конс.	Самост.р	
РОЗДІЛ 1 Змістовий модуль 1. Цивілізаційний розвиток Великого Євразійського Степу, Далекого Сходу та «Чорної Африки». Південна, Передня (Західна) Азія та ісламські держави Північної Африки і Піренейського півострова в середні віки						
Тема 1.1. Вступна лекція: Середньовічний Схід у всесвітній історії. Загальна характеристика. Великий Євразійський Степ. Номади Великого Степу в середньовічній історії. Кочові суспільства Великого Степу в середні віки. Утворення та розвиток монгольської імперії	8	2				6
Тема 1.2. Тибет. Далекосхідні цивілізації середньовіччя. «Піднебесна імперія» («Тян Ся») III–XIII ст. . Китайська імперія у XIII–XVII ст. (від монгольського до маньчжурського завоювання). Китай у XVI–XVII ст.	8	2				6
Тема 1.3. Корея і В'єтнам у III–XVII ст. Південно-Східна Азія в середні віки. Індокитай.	8		2			6
Тема 1.4 Ранньосередньовічна Японія (до сьогунів. III–XII ст.). Японія епохи сьогунату (кінець XII–XVII ст.).	8	2				6
Тема 1.5. Цивілізації «Чорної Африки» в середні віки. Країни і народи Судану в епоху середньовіччя. Східна та Південна Африка в середні віки.	8		2			6
Тема 1.6. Особливості індійського середньовіччя. Індія у IV–XIII ст.: суспільний лад і політичне життя. Індія під владою мусульманських правителів (XIII – початок XVIII ст.)	8		2			6
Тема 1.7. Іранське суспільство і держава епохи Сасанідів. Мусульманський Іран та Середня Азія в IX–XIV ст. Іран в XV – першій половині XVII ст. . Арабо-	8		2			6

мусульманська цивілізація. Ранньосередньовічна Аравія і утворення держави у арабів. Арабо-мусульманські халіфати 661–945 рр. Ісламські держави Північної Африки та Піренейського півострова.						
Тема 1.8. Тюрки в XIV–XVII ст. Утворення Османської імперії. «Золотий вік» Османів. Османська імперія у XVI–XVII ст. Початок занепаду. Середньовічний Схід напередодні нового часу.	8		2			6
Усього годин	64	6	10			48

7.3. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Год.
1	Середньовічний Схід у всесвітній історії. Загальна характеристика. Великий Євразійський Степ. Номади Великого Степу в середньовічній історії. Кочові суспільства Великого Степу в середні віки. Утворення та розвиток монгольської імперії	
2	Тибет. Далекосхідні цивілізації середньовіччя. «Піднебесна імперія» («Тян Ся») III–XIII ст. . Китайська імперія у XIII–XVII ст. (від монгольського до маньчжурського завоювання). Китай у XVI–XVII ст.	
3	Корея і В'єтнам у III–XVII ст. Південно-Східна Азія в середні віки. Індокитай.	2
4	Ранньосередньовічна Японія (до сьогунів. III–XII ст.). Японія епохи сьогунату (кінець XII–XVII ст.).	
5	Цивілізації «Чорної Африки» в середні віки. Країни і народи Судану в епоху середньовіччя. Східна та Південна Африка в середні віки.	2
6	Особливості індійського середньовіччя. Індія у IV–XIII ст.: суспільний лад і політичне життя. Індія під владою мусульманських правителів (XIII – початок XVIII ст.)	2
7	Іранське суспільство і держава епохи Сасанідів. Мусульманський Іран та Середня Азія в IX–XIV ст. Іран в XV – першій половині XVII ст. . Арабо-мусульманська цивілізація. Ранньосередньовічна Аравія і утворення держави у арабів. Арабо-мусульманські халіфати 661–945 рр. Ісламські держави Північної Африки та Піренейського півострова.	2
8	Тюрки в XIV–XVII ст. Утворення Османської імперії. «Золотий вік» Османів. Османська імперія у XVI–XVII ст. Початок занепаду. Середньовічний Схід напередодні нового часу.	2
Разом		10.

8. Рекомендовані джерела інформації

Рекомендована література

Базова

Основна:

1. Балух В.О., Коцур В.П. Історія середніх віків: У 2-х т. – Т.1. Раннє Середньовіччя: курс лекцій. – Чернівці, 2010.
2. Балух В.О., Коцур В.П. Історія середніх віків: У 2-х т. – Т.2. Високе і пізнє Середньовіччя: курс лекцій. – Чернівці, 2010.
3. Балух В.О., Балух О.В., Коцур В.П. Практикум з історії Середніх віків: навчальний посібник. – Чернівці, 2011.
4. Войтович Л.В., Козак Н.Б., Овсінський Ю.В., Чорний М.І. Medium aevum: Середні віки. Підручник з історії середніх віків для історичних факультетів університетів / За ред. Л.В. Войтовича. – Львів: «Тріада Плюс», 2010. – 502 с.
5. Історія країн Зарубіжного Сходу в середні віки : підручник для вузів : пер. з рос. / Фаріца Мустафівна Ацамба, Л. І. Надірадзе, Є. А. Беляєв, інш. - Київ: Радянська школа, 1959. – 347 с.
6. Павленко Ю. В. Історія світової цивілізації. Соціокультурний розвиток людства / Ю. В. Павленко. - Київ : Либідь, 1996. - 358 с.
7. Рубель В. А. Історія середньовічного Сходу: Курс лекцій: Навч. 31 Посібник / В. А. Рубель. - Київ: Либідь, 1997. - 464 с.
8. Рубель В. А. Історія середньовічного Сходу: Курс лекцій: Навч. Посібник / В. А. Рубель. – Київ: Либідь, 2002. – 735 с.
9. Рубель В. А. Історія середньовічного Сходу. Тематична хрестоматія: Навч. посібник / В. А. Рубель. - Київ: Либідь, 2000. - 624 с.
10. Рубель В. А. Історія середньовічного Сходу. Тематична хрестоматія: Навч. посібник / В. А. Рубель. - Київ: Либідь, 2002. - 726 с.
11. Рубель В. А. Японська цивілізація: традиційне суспільство і державність. - Київ: Аквілон-Прес, 1997. - 256 с.

8. Інструменти, обладнання та програмне забезпечення використання яких передбачає навчальна дисципліна (за потребою)

1. Навчальні аудиторії, які обладнанні для проведення лекційних і семінарських занять.
2. Аудіовізуальні, технічні і комп'ютерні засоби навчання: комп'ютери, мультимедійний проектор, екран.